

بررسی جرایم و مجازات اطفال و نوجوانان در قانون مجازات اسلامی جدید

پدیدآورده (ها) : وسکویی، حمید؛ محمودوند، علی

علوم تربیتی :: اصلاح و تربیت :: بهمن 1392، سال یازدهم - شماره 141

از 12 تا 17

آدرس ثابت : <http://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/1025552>

دانلود شده توسط : غلامحسین رئیسی

تاریخ دانلود : 12/09/1393

مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی (نور) جهت ارائه مجلات عرضه شده در پایگاه، مجوز لازم را از صاحبان مجلات، دریافت نموده است، بر این اساس همه حقوق مادی برآمده از ورود اطلاعات مقالات، مجلات و تألیفات موجود در پایگاه، متعلق به "مرکز نور" می باشد. بنابر این، هرگونه نشر و عرضه مقالات در قالب نوشتار و تصویر به صورت کاغذی و مانند آن، یا به صورت دیجیتالی که حاصل و بر گرفته از این پایگاه باشد، نیازمند کسب مجوز لازم، از صاحبان مجلات و مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی (نور) می باشد و تخلف از آن موجب پیگرد قانونی است. به منظور کسب اطلاعات بیشتر به صفحه [قوانین و مقررات](#) استفاده از پایگاه مجلات تخصصی نور مراجعه فرمائید.

پایگاه مجلات تخصصی نور

www.noormags.ir

بررسی جرایم و مجازات اطفال و نوجوانان در قانون مجازات اسلامی جدید

حمید وسکویی
علی محمودوند

چکیده

پس از سالها انتظار قانون مجازات اسلامی جدید در چهار بخش کلیات، حدود، قصاص و دیات در ۷۳۷ ماده پس از طی مراحل قانونی آن در مورخ ۱۳۹۲/۲/۱۵ مصوب گردیده و لازم الاجرا شد. قانونی که مطابق ماده ۷۳۶ آن قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۰/۵/۸، مواد ۶۲۵ تا ۶۲۹ و ماده ۷۲۷ از کتاب پنجم قانون مجازات اسلامی (تعزیرات و مجازات های بازدارنده) مصوب ۱۳۷۵/۳/۲، قانون اقدامات تأمینی مصوب ۱۳۳۹/۲/۱۲، قانون تعریف محکومیت های موثر در قوانین جزایی مصوب ۱۳۶۶/۷/۲۶ و اصلاحات و الحاقات بعدی آنها منسوخ گردید. قانونی که مقنن در آن در حد قابل توجهی تلاش نموده تا با لحاظ شرایط، اوضاع و احوال کنونی جامعه و بهره گیری حداکثری از آرا و اندیشه های علمای دین و بزرگان علم حقوق و با حفظ اصول قانون اساسی مبتنی بر انطباق قوانین با موازین اسلامی، به نیازهای جامعه در این حوزه پاسخ دهد. از جمله این اقدامات موثر و ارزشمند در قانون مجازات اسلامی جدید، توجه به جرایم و مجازات های اطفال و نوجوانان به شکلی منسجم می باشد تا جائیکه علاوه بر قوانین خاص مندرج در پاره ای از جرایم، فصل دهم از کتاب اول (کلیات) را از ماده ۸۷ تا ۹۵ به جرایم این قشر مهم از جامعه اختصاص یافته است.

این اقدام قانونگذار نه تنها پاسخی روشن به بسیاری از ابهامات قوانین سابق می باشد بلکه موجب گردید تا محاکم را با ضریب بالایی در این ارتباط اصدار رای نمایند و هم مصالح و منافع جامعه محفوظ بماند و هم اینکه اهداف اصلاحی و تربیتی نهفته در اساس مجازات برای این افراد به بهترین شکل ممکن اجرا شود. لذا در این مقاله سعی شده تا تحلیلی روشنگرانه در این رابطه صورت گیرد.

واژه های کلیدی

اطفال، نوجوانان، اقدامات تأمینی و تربیتی

اهداف تحقیق

در این مقاله چنانچه مختصر اشاره شد، هدف عمده تبیین نگرش های جدید مدون در قانون مجازات اسلامی فعلی در ارتباط با مجازات های اطفال و نوجوانان می باشد، مجازات هایی که در حدی قابل تحسین گذشته از موازین مسلم و مورد تأیید شرع مقدس در مسیر انطباق با اصول علمی مرتبط اعم از روانشناسی و جرم شناسی حرکت نموده و بی تردید نتایج آن در دراز مدت تأثیرات بسزایی در انسجام اجتماعی و ایجاد موانع جدی در بروز معضل و پدیده شوم بزهکاری بر جای خواهد گذاشت.

روش تحقیق

این مقاله در واقع تحلیلی است آزاد از قانون مرتبط با مجازات های اطفال و نوجوانان که با مدد گرفتن از شرایط کنونی جامعه و اندیشه های علمی اثبات شده و از همه مهمتر قوانین تدوین شده در این خصوص محقق گردیده است

اطفال و نوجوانان که هستند؟

در قول مشهور فقها طفل به کسی گفته می شود که دارای سن بلوغ نه سال (برای دختران) و پانزده سال (برای پسران) باشند. در اینکه ملاک سال مورد نظر شمسی است یا قمری، مشهور فقها بر سال قمری است، چنانچه ماده ۱۴۶ ق.م.ا جدید نیز بر این امر تأکید دارد. اما در تعدادی از قوانین جزایی کشور همچون نظریه اداره حقوقی قوه قضائیه در تبیین مفاد تبصره یک ماده ۴۹ ق.م.ا اسلامی سابق (شماره ۷/۲۹۴۰ مورخ ۱۳۸۲/۴/۲۱) و یا مطابق ماده ۸۷ (به استثنای تبصره ۲ این ماده) و ۸۸ و تلویحا ماده ۱۴۷ قانون مجازات اسلامی جدید علاوه بر تأکید بر قبول قول مشهور (در میزان سن بلوغ ماده ۱۴۶)، همین قانون در رابطه با اطفال و نوجوانان، این سال شمسی است که ملاک می باشد.

در تعریف اینکه نوجوان به چه کسی اطلاق می شود در آرای علما و در قانون اشاره ای صریح نشده است، ولی با استنباط از منابع غنی موجود از یک طرف و قوانینی مانند قانون مدنی (تبصره ۱ ماده ۱۲۱۰) و قانون مجازات اسلامی و دیگر قوانین مرتبط از طرف دیگر می توان جوانی را سنی بعد از سن اطفال و قبل از جوانی دانست و در بیانی روشن تر غالباً به افرادی که بین ۱۵ تا ۱۸ سال سن دارند اطلاق نمود.

در تأیید این موضوع قانونگذار در ابتدای ماده ۸۸ قانون مجازات اسلامی با حذف واژه «اطفال» تنها از واژه «نوجوانان» استفاده نموده و سن مرتکبین را بین پانزده تا هجده سال شمسی مد نظر دارد، به این معنا که «نوجوان» چنانچه گفته شد به کسانی گفته می شود که سن آنها کمتر از ۱۸ سال و بیشتر از ۱۵ سال شمسی باشد.

مجازات و اقدامات تأمینی و تربیتی

قانونگذار در ق.م.ا جدید به جهت مقابله با بزهکارانه اطفال و نوجوانان و با هدف حمایت از جامعه و جلوگیری از تکرار جرم، اصلاح و تربیت این افراد در مسیر صحیح زندگی به طرق مختلف فرهنگی، درمانی و... تدابیری تأمینی و تربیتی را به تناسب مد نظر قرار داده و محاکم را ملزم می کند تا با توجه به ویژگی های فردی (مانند سن)، روانی و شدت جرایم ارتكابی آنها را اعمال نمایند.

در سیاست جنایی کشورمان (ماده ۱۴۵ ق.م.ا) به پیروی از شرع مقدس که چهارده قرن پیش به آن اشاره شده است، افراد نابالغ از مسئولیت کیفری مبرا هستند. موضوعی که شاید این شبهه را ایجاد نماید که اقدامات مقرر در ماده های ۸۷ تا ۹۵ قانون مجازات اسلامی جدید اعم از تسلیم به والدین و دیگران یا جزای نقدی و نگهداری در کانون اصلاح و تربیت و... مجازات به معنای واقعی بوده و نافی اصل «برائت افراد نابالغ از مسئولیت کیفری» است، اما این صحیح نیست و اقدامات مذکور هرچند اهداف مجازات ها را همراه دارند و تنبیه و تأدیب محسوب می شوند ولی مجازات تلقی نگردیده و به هیچ عنوان اصل یاد شده را نقض نمی کند و بی تردید ذکر واژه «مجازات» در این قوانین خلاف اصل یاد شده نمی باشد.

با این تفاسیر، مقنن به نظر می رسد اندکی هر چند در ظاهر این حریم را نقض کرده و تدابیر و راهکارهای مورد نظر در برخورد با جرایم اطفال و نوجوانان را به صراحت با دو عنوان «مجازات» و «اقدامات تأمینی و تربیتی» بیان می کند که در تأیید این مدعا از یک سو منطوق ماده ۱۲ ق.م.ا که در آن مقنن با آوردن واژه «یا» آنجا که آورده است: ((حکم به مجازات یا اقدامات تأمینی و تربیتی و...)) و از سوی دیگر مطابق ماده ۹۲ این قانون که آمده «دادگاه می تواند در صورت احراز جهات تخفیف مجازاتها را تا نصف حداقل تقلیل دهد و اقدامات تأمینی و تربیتی اطفال و نوجوانان را به اقدام دیگری تبدیل نماید.» عملاً و به روشنی آنها را از یکدیگر تفکیک کرده است. به طوری که از ذکر واژه «تصمیمات» در ماده ۸۷، مفهوم اقدامات تأمینی و تربیتی و از آوردن واژه «مجازات» در ماده ۸۸ و ۹۰ و نوع مجازات های مقرر هم تدابیری غیر از اقدامات تأمینی و تربیتی استنباط می شود.

چگونگی و شرایط تدابیر تأمینی و تربیتی

به منظور پی بردن به کم و کیف و چگونگی قانون راجع به جرایم اطفال و نوجوانان و اقدامات بازدارنده و به عبارتی متنبه نمودن آنها در قانون مجازات اسلامی جدید، می توان موضوع را از چهار جنبه مختلف ولی مرتبط با یکدیگر بررسی نمود:

الف) نوع جرایم ارتكابی

ب) انواع اقدامات تأمینی و تربیتی

ج) ارتباط شرایط سنی مرتکبین با جرایم

د) کاهش اقدامات تأمینی و تربیتی و مجازاتها

الف) نوع جرایم ارتكابی

ماده ۱۴ ق.م.ا، مجازات های مقرر برای اشخاص حقیقی را به چهار قسم حدود، قصاص، دیات و تعزیرات تقسیم می نماید، اقسامی که در فصل مربوط به اطفال و نوجوانان (دهم) نیز به آنها پرداخته شده است. چنانچه در تبصره ۱ ماده ۸۷ و ماده ۹۰ ق.م.ا به جرایم مستوجب حد و قصاص، در ماده ۹۱ به جرایم مستلزم پرداخت دیه و در ماده های ۸۷ و ۸۸ همین قانون به جرایم تعزیری ارتكابی از سوی اطفال و نوجوانان اشاره می کند.

ب) انواع اقدامات تأمینی و تربیتی

مطابق قوانین مربوط به اطفال و نوجوانان، اقدامات و تصمیماتی که مقنن به تناسب سن، جرایم ارتكابی و دیگر شرایط لازم و سواى بحث دیه و دیگر ضمان های مالی اتخاذ کرده است عبارتند از:

۱. نگهداری در کانون اصلاح و تربیت
۲. پرداخت جزای نقدی
۳. انجام خدمات عمومی رایگان

۴. تسلیم نمودن به والدین و اولیا یا سرپرست قانونی
با اخذ تعهد به تأدیب و تربیت و مواظبت در حسن اخلاق
۵. تسلیم به اشخاص حقیقی و حقوقی دیگر بنا بر مصلحت طفل یا نوجوان
۶. اخطار و تذکر کتبی یا اخذ تعهد کتبی به عدم تکرار

جرم

۷. نصیحت به وسیله قاضی دادگاه

۸. اقدامات تمیمی و تکمیلی که محاکم پس از تسلیم اطفال و نوجوانان وفق بند «الف» و «ب» با رعایت مصلحت ایشان همچون فرستادن به موسسه آموزشی و فرهنگی، ترک اعتیاد و... در نظر می گیرند.

ج) ارتباط شرایط سنی مرتکبین با جرایم

قانونگذار به اشکال مختلفی در فصل مربوط به اطفال و نوجوانان، اقدامات تأمینی و تربیتی مورد نظر را به نحوی مقرر نموده است که با اندکی تعمق می توان به وجود ارتباطی معنادار میان این تصمیمات با جرایم مرتکبین اعم از حد، قصاص و یا تعزیر و شدید یا خفیف بودن آنها پی برد. لذا در این مبحث، قانونگذار موضوع را از لحاظ وضعیت سنی به چهار دسته تقسیم کرده و با توجه به اینکه جرایم تعزیری باشند یا حد و قصاص، هم سال شمسی و هم سال قمری در ملحوظ داشته است:

اول: سن مرتکبین ۹ سال تا ۱۵ سال شمسی

مقنن در ماده ۸۷ درباره اطفال و نوجوانانی که مرتکب جرائم تعزیری می شوند و سن آنها در زمان ارتكاب جرم نه تا پانزده سال تمام شمسی است حسب مورد، دادگاه را ملزم به اتخاذ یکی از تصمیمات زیر می کند:

الف- تسلیم به والدین یا اولیا یا سرپرست قانونی با اخذ تعهد به تأدیب و تربیت و مواظبت در حسن اخلاق طفل و نوجوان

تبصره - هرگاه دادگاه مصلحت بداند می تواند (یعنی الزامی نبوده و دادگاه مختار است) حسب مورد از اشخاص مذکور (والدین، اولیا یا سرپرست قانونی) در این بند تعهد به انجام اموری از قبیل موارد ذیل و اعلام نتیجه به دادگاه در مدت مقرر را نیز اخذ نماید:

۱. معرفی طفل یا نوجوان به مددکار اجتماعی یا روانشناس و دیگر متخصصان و همکاری با آنان
۲. فرستادن طفل یا نوجوان به یک موسسه آموزشی و فرهنگی به منظور تحصیل یا حرفه آموزی
۳. اقدام لازم جهت درمان یا ترک اعتیاد طفل یا نوجوان تحت نظر پزشک
۴. جلوگیری از معاشرت و ارتباط مضر طفل یا نوجوان با اشخاص به تشخیص دادگاه
۵. جلوگیری از رفت و آمد طفل یا نوجوان به محلهای

معین

ب- تسلیم به اشخاص حقیقی یا حقوقی دیگری که دادگاه به مصلحت طفل یا نوجوان بداند با الزام به انجام دستورات مذکور در بند (الف) در صورت عدم طلاحیت والدین، اولیا یا سرپرست قانونی طفل یا نوجوان و یا عدم دسترسی به آنها، با رعایت مقررات ماده (۱۱۷۳) قانون مدنی.

پ- نصیحت به وسیله قاضی دادگاه

ت- اخطار و تذکر یا اخذ تعهد کتبی به عدم تکرار جرم
ث- نگهداری در کانون اصلاح و تربیت از سه ماه تا یک سال در مورد جرایم تعزیری درجه یک تا پنج

دوم: سن مرتکبین ۱۲ سال تا ۱۵ سال شمسی

از تبصره ۱ ماده ۸۷، آنجاییکه مقنن عبارت: «تصمیمات مذکور در بندهای (ت) و (ث) فقط درباره اطفال و نوجوانان دوازده تا پانزده سال قابل اجرا است...» به کار می برد به وضوح اینگونه استنباط می شود:

بند «ت» که مبنی بر تصمیم دادگاه به دادن اخطار و تذکر به مجرم و یا اخذ تعهد کتبی به عدم تکرار جرم از او می باشد و بند «ث» که مجرم را به سه ماه تا یک سال نگهداری در کانون اصلاح و تربیت محکوم می نماید فقط برای کسانی اعمال می شود که سن آنها ۱۲ تا ۱۵ سال شمسی باشد و مقنن با آوردن واژه «فقط» بر مطلق بودن این امر تأکید داشته و تصمیمات مقرر در این دو بند به هیچ عنوان مشمول افراد ۹ تا ۱۲ سال شمسی نمی

شوند و دادگاه تنها می تواند تدابیر مندرج در بندهای «الف»، «ب» و «پ» ماده ۸۷ را در مورد آنها اتخاذ نماید. (نکته ای که در اینجا لازم است بیان شود اینکه، انجام اقدامات تمیمی و یا دستوراتی که مقنن در تبصره بند الف از ماده ۸۷ چون فرستادن فرد به موسسه آموزشی، درمان

نتیجه حاصل از این بحث اینکه در تبصره های یک و دو ماده ۸۷ قانونگذار به ابهامات احتمالی موجود همچون تناسب میان سن مجرمین با نوع جرایم و یا وضعیت جرایم مستوجب حد، قصاص و یا تعزیر بودن را مشخص کرده است مباحثی که در ماده ۸۸ و بعد از آن هم به خوبی تبیین می نماید

(چهارم): سن مرتکبین از ۹ سال تا ۱۲ سال قمری در تبصره ۲ ماده ۸۷، مقنن پس از آنکه افراد نابالغ مرتکب یکی از جرایم حدی یا قصاص را در صورتی سن آنها از ۱۲ تا ۱۵ سال قمری باشد محکوم به یکی از اقدامات مقرر در بندهای «ت» (اخطار و تذکر یا اخذ تعهد کتبی به عدم تکرار جرم) و بند «ث» (نگهداری در کانون اصلاح و تربیت از سه ماه تا یک سال در مورد جرایم تعزیری درجه یک تا پنج) می نماید در ادامه با ذکر عبارت «در غیر این صورت یکی از اقدامات مقرر در بندهای (الف) تا (پ) این ماده در مورد آنها اتخاذ می شود.» تلویحاً ولی به روشنی مقصود خود را آن دسته از اطفال و نوجوانانی می داند که سن آنها ۹ تا ۱۲ سال قمری باشد. چراکه در این تبصره اقدامات مذکور فقط اختصاص به جرایم حدی و قصاص دارد، اقداماتی که موجب شده به تبعیت از شرع مقدس ملاک سن مرتکبین سال قمری باشد.

(پنجم): سن مرتکبین ۱۵ سال تا ۱۸ سال شمسی وفق ماده ۸۸ ق.م.ا: «رباره نوجوانانی (اطفال حذف گردیده است) که مرتکب جرم تعزیری می شوند و سن آنها در زمان ارتکاب بین پانزده تا هجده سال شمسی است مجازاتهای زیر اجرا می شود:

۱- نگهداری در کانون اصلاح و تربیت از دو تا پنج سال در مورد جرایمی که مجازات قانونی آنها تعزیر درجه یک تا سه است.

۲- نگهداری در کانون اصلاح و تربیت از یک تا سه سال در مورد جرایمی که مجازات قانونی آنها تعزیر درجه چهار است.

۳- نگهداری در کانون اصلاح و تربیت از سه ماه تا یک

سال با پرداخت جزای نقدی از ده میلیون (۱۰,۰۰۰,۰۰۰) ریال تا چهل میلیون (۴۰,۰۰۰,۰۰۰) ریال یا انجام یکصد و هشتاد تا هفتصد و بیست ساعت خدمات عمومی رایگان در مورد جرایمی که مجازات قانونی آنها تعزیر درجه پنج است.

۴- پرداخت جزای نقدی از یک میلیون (۱,۰۰۰,۰۰۰) ریال تا ده میلیون (۱۰,۰۰۰,۰۰۰) ریال یا انجام شصت تا یکصد و هشتاد ساعت خدمات عمومی رایگان در مورد جرایمی که مجازات قانونی آنها تعزیر درجه شش است.

۵- پرداخت جزای نقدی تا یک میلیون (۱,۰۰۰,۰۰۰) ریال در مورد جرایمی که مجازات قانونی آنها تعزیر درجه هفت و هشت است.

اقدامات و تدابیر مورد نظر مقنن در ماده ۸۸ همین

ترک اعتیاد... ذکر نموده است برای اشخاص مورد نظر در بند الف یعنی والدین، اولیا یا سرپرستان قانونی است که طفل یا نوجوان به آنها تسلیم می شود به نظر محاکم بستگی داشته و اختیاری می باشند، در صورتیکه انجام این دستورات برای اشخاص حقیقی یا حقوقی دیگری که طفل یا نوجوان به آنها تسلیم می شود الزامی هستند. موضوعی که اگر برای اولیا و والدین یا سرپرست نیز الزامی می گردید به نظر نگارندگان اثراتی به مراتب برتر بر جای می گذاشت و از سوی دیگر اشخاص حقیقی یا حقوقی غیر از اشخاص بند الف بیشتر راغب به قبول این سرپرستی می گردیدند، چراکه این الزام برای آنها و عدم الزام برای گروه نخست القا کننده نوعی بی اعتمادی مقنن به ایشان را تداعی می نماید).

تفکیک اطفال و نوجوانان به دو مقطع سنی «۹ تا ۱۲ سال شمسی» و «۱۲ تا ۱۵ سال شمسی» در ماده ۸۷ تفاوت محسوس تدابیر، تصمیمات و اقدامات تأمینی و تربیتی را از نظر شدت و ضعف برای هر یک از این دو گروه سنی نشان می دهد ولی در بخش دوم این تبصره صرف نظر از اینکه سن مرتکبین ۹ تا ۱۲ سال یا ۱۲ تا ۱۵ سال، باشد وجه اشتراکی از جهت درجه جرایم ارتكابی هست که در آن اعمال بند «ت» تنها برای کلیه مرتکبین جرایم تعزیری درجه یک تا پنج بدون لحاظ شرایط سنی الزامی شده است.

(شوم): سن مرتکبین از ۱۲ سال تا ۱۵ سال قمری در تبصره ۲ ماده ۸۷، قانونگذار با عدول از ملاک قرار دادن سال شمسی که در ابتدای این ماده اشاره شده است و تغییر آن به سال قمری، ارتکاب جرایم مستوجب حد و قصاص از سوی اطفال و نوجوانان را بیان کرده و می آورد: «تبصره ۲- هرگاه نابالغ مرتکب یکی از جرایم موجب حد یا قصاص گردد در صورتی که از دوازده تا پانزده سال قمری داشته باشد به یکی از اقدامات مقرر در بندهای (ت) و (ث) محکوم می شود و در غیر این صورت یکی از اقدامات مقرر در بندهای (الف) تا (پ) این ماده در مورد آنها اتخاذ می گردد.»

از این تبصره چنین استنباط می گردد که: اولاً اگر سن مرتکب از ۱۲ تا ۱۵ سال قمری باشد به یکی از دو اقدام مقرر در بند «ت» (اخطار و تذکر یا اخذ تعهد کتبی به عدم تکرار جرم) یا بند «ث» (نگهداری در کانون اصلاح و تربیت از سه ماه تا یک سال در جرایم تعزیری درجه یک تا پنج) محکوم می شوند.

و دوماً منظور از قسمت انتهایی این تبصره آنجاکه قانونگذار از عبارت «... و در غیر این صورت...» استفاده کرده، استنباط می شود در صورتی سن مرتکب کمتر از دوازده سال قمری در جرایم حدی یا قصاص باشد تنها بندهای «الف»، «ب»، «پ» و «ت» است که اعمال می شود

در قانون مجازات اسلامی تخفیف ها و معافیت هایی را مقنن در ارتکاب جرایم تحت شرایطی به طور اعم (همانند ماده ۳۶ ق.م.ا در باب تخفیف مجازات و معافیت از آن و یا ماده ۳۷ ق.م.ا در بیان جهات تخفیف) در نظر گرفته است. با این وجود در مواردی این تخفیف ها و معافیت ها را برای تعدادی از مرتکبین کافی ندانسته و به طور اخص تخفیف ها هایی سوای موارد عام را در نظر گرفته است که تخفیف ها و معافیت هایی مربوط به اطفال و نوجوانان از این دسته بوده و به نحوی بعضاً متفاوت تر، متناسب تر و موثرتر در تحقق اهداف بر آنها تأکید می نماید که به شرح زیر چنین تبیین می شوند:

الف) مطابق تبصره ۳ ماده ۸۷ محاکم می توانند در صورتی که حکم آنها یکی از تصمیمات بندهای (الف) و (ب) این ماده که همان تسلیم اطفال و نوجوانان به والدین یا اولیا یا سرپرست قانونی و یا تسلیم به اشخاص حقیقی یا حقوقی دیگر است، باشد با توجه به تحقیقات به عمل آمده و همچنین گزارش مددکاران اجتماعی از وضع محکوم، هر چند بار که مصلحت طفل یا نوجوان باشد در تصمیم خود تجدید نظر کند. در این تبصره، از منطوق کلی ماده ۸۷ و مطابق قاعده تفسیر «مضیق» استنباط می شود که منظور مقنن برائت محکومین از تصمیمات متخذ و یا حداقل کاهش آن که بیشتر بر تدابیر تنمیمی این دو بند (مفاد تبصره بند «الف» که در مورد بند «ب» نیز بیان شده اند) منطبق است صدق می کند و تخفیفی متناسب به حساب می آید.

ب) همانگونه که اشاره شد در تبصره ۳ ماده ۸۷ مقنن بر تخفیف تدابیری نظر دارد که منجر به تسلیم نمودن اطفال یا نوجوانان به والدین و... شده و یا اقدامات تنمیمی مقرر در تبصره بند الف ماده ۸۷ آمده باشند، در حالیکه در ماده ۸۹ به عنوان یکی دیگر از اقدامات تخفیفی، هدف قانونگذار اطفال و نوجوانانی است که به نگهداری در قانون های اصلاح و تربیت محکوم شده اند. طبق این ماده دادگاه می تواند با تحقق شرایط اعلامی یا مدت نگهداری را تا یک سوم تقلیل دهد و یا نگهداری در قانون را به تسلیم نمودن آنها به ولی یا سرپرست قانونی او تبدیل نماید (ج) در تبصره ۲ ماده ۸۸، قانونگذار به دادگاه این اختیار را می دهد که با در نظر گرفتن وضع متهم و جرم ارتکابی به جای صدور حکم به مجازات نگهداری و یا جزای نقدی موضوع بند ۱: (یعنی نگهداری در قانون اصلاح و تربیت از دو تا پنج سال در مورد جرایمی که مجازات آنها تعزیر درجه یک تا سه است)، بند ۲: (یعنی نگهداری در قانون اصلاح و تربیت از یک تا سه سال در مورد جرایمی که مجازات آنها تعزیر درجه چهار است) و بند ۳: (یعنی نگهداری در قانون اصلاح و تربیت از سه ماه تا یک سال یا پرداخت جزای نقدی از ده تا چهل میلیون ریال یا ... که مجازات قانونی آنها تعزیر درجه پنج است) این ماده، محکومین را به اقامت در منزل در ساعاتی که دادگاه معین می کند یا به نگهداری

قانون بر خلاف ماده ۸۷ ق.م.ا که مشمول اطفال و نوجوان مرتکب نه تا پانزده سال شمسی می باشد، سن افراد تا بین پانزده تا هجده سال تعیین شده است و در آن با حذف واژه «اطفال» و تنها ذکر واژه «نوجوانان» مهمترین تفاوت میان اطفال و نوجوانان را بازگو می کند.

(ششم): سن مرتکبین کمتر از ۱۸ سال

بر طبق ماده ۹۰ ق.م.ا: «در جرایم موجب حدی و قصاص هرگاه افراد نابالغ کمتر از هجده سال تمام شمسی ماهیت جرم انجام شده و یا حرمت آن را در ذک نکند و یا در رشد و کمال عقل آنان شبهه ایجاد شده باشد، حسب مورد با توجه به سن آنها به مجازات های پیش بینی در این فصل (ماده های ۸۷ و ۸۸) محکوم می شوند.»

در این ماده مقنن به موضوعات مهمی همانند کمتر از هجده سال بودن، سن مرتکبین، موجب حد یا قصاص بودن جرایم ارتكابی و معرفی به پزشکی قانونی را به منظور احراز رشد و کمال عقل می پردازد. موضوعاتی که در این ماده و مفاد آن استنباط می شود را می توان به شرح ذیل می گردند.

الف) منظور از سن کمتر از ۱۸ سال در این قانون، وفق مواد ۷۸ و ۸۸، اطفال و نوجوانی را در برمی گیرد که به نوعی مشمول یکی از طبقات سنی مندرج در موارد ذکر شده نمی باشد. موردی که جز در ماده ۸۸ (به ویژه تبصره ۱ و ۲ آن) که آن هم مطابق سال شمسی بیان نشده است. و طبق همین ماده است که مراد از سن کمتر از ۱۸ سال، افراد بین ۱۵ تا ۱۸ سال است و دیگر رده های سنی چون ۱۲ تا ۱۵ سال، ۹ تا ۱۵ سال را در بر نمی گیرد.

ب- اثبات عدم درک ماهیت جرم ارتكابی و حرمت آن و یا شبهه در رشد یا کمال عقل آنان با نظریه پزشکی و یا هر طرق دیگری که مقتضی بنمایند. به این صورت که پزشکی قانونی با روشهای علمی به اثبات رسیده طرق مختلف دیگر چون آزمونهای روانشناسی و...

د) کاهش اقدامات تأمینی و تربیتی و مجازاتها

در کنار تدابیری که به صورت اقدامات تأمینی و تربیتی و یا مجازات به منظور مقابله ای هدفمند با بزهکاری اطفال و نوجوانان در قانون مورد اشاره قرار گرفته اند، تصمیماتی دیگر نیز با همان اهداف و بخصوص پیشگیرانه با لحاظ شرایطی چون فقدان سابقه کیفری، اوضاع و احوال خاص مرتکبین مانند سن، موقعیت اجتماعی و خانوادگی و وضعیت روحی و روانی وی، باعث شد فرصتی مجدد برای عدم تکرار جرم و بازگشت به زندگی شرافتمندانه داده شود و توجه ویژه ای به این قشر مهم، حساس و سرنوشت ساز جامعه با نشان دادن رأفت اسلامی در قالب قوانینی مدون به شکلی قابل قبول معطوف گردد. موضوعی که در این مبحث با عناوینی چون «تخفیف»، «تبدیل»، «تقلیل» و... در میزان و مقدار تعدادی از تدابیر تأمینی و تربیتی و مجازات های مقرر در جرایم مربوط به اطفال و نوجوانان مورد بررسی قرار می گیرند.

ز) ماده ۹۴ ق.م.ا که در آن محکومیت‌های کیفری اطفال و نوجوانان را فاقد آثار کیفری می‌داند شاید در ظاهر حتی کمتر از تخفیف‌های مورد اشاره باشد ولی نباید از این نکته مهم غافل شد که این اطفال و نوجوانان ما هستند که آینده جامعه ما را در اختیار دارند. درست است که تنها عده قلیلی از این قشر به عنوان محکوم ملزم هستند تا محرومیت‌ها و محدودیت‌هایی را سپری کنند اما در کنار عوامل بسیاری چون خانواده، محیط و... آنچه اهمیت شایانی دارد انگیزه و امیدی است که اطفال و نوجوانان ما می‌توانند به آینده خود داشته باشند، مساله مهمی که در ماده ۹۴ به اختصار ولی پرمحتوا آورده شده است و حداقل می‌تواند تأثیر سنگینی بار جرم ارتكابی را در آینده وی از بین ببرد و امید را در ایشان در ادامه مسیری سالم هموار سازد.

تدابیر، اقدامات، تصمیمات و مجازات‌های مقرر مورد اشاره برای جرایم ارتكابی اطفال و نوجوانان در قالب قانون مربوط به «مجازات‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی اطفال و نوجوانان» به طور اخص به این قشر مهم جامعه پرداخته است و هستند قوانین قابل توجه دیگری که در بخش‌های دیگری از قانون مجازات اسلامی به تناسب به این موضوع پرداخته اند که مفاد و موازین مقرر در آنها یا مستقیم به جرایم و مجازات‌های اطفال و نوجوانان اشاره شده است و یا اینکه با بیانی کلی، اطفال و نوجوانان را نیز مانند دیگر رده‌های سنی در بر می‌گیرند. مع الوصف به دلیل صرفاً مختص بودن این مقاله به بررسی فصل دهم (مجازات‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی اطفال و نوجوانان)، تنها فهرست وار به تعدادی از مهمترین این ماده‌ها و حتی المقدور مفاد آنها اشاره شده و جهت ارتقای سطح آگاهی بهینه در این راستا، مطالعه و تطبیق آنها با آنچه در این نوشتار به رشته تحریر درآمده توصیه می‌گردد:

- ماده ۱۳۷، جرایم اطفال را از شمول مقررات مربوط به تکرار جرم خارج نموده است.

- ماده ۱۴۵، مبنی بر میرا دانستن افراد نابالغ از مسئولیت کیفری.

- ماده ۱۴۶، سن بلوغ شرعی در دختران و پسران به ترتیب نه و پانزده سال تمام قمری است.

- ماده ۱۴۷، در مورد افراد نابالغ بر اساس مقررات این قانون، اقدامات تأمینی و تربیتی اعمال می‌شود.

- ماده ۱۶۷، نافذ بودن اقرار در صورت عاقل، بالغ (طفل یا نوجوان نبودن) قاصد و مختار بودن اقرار کننده.

- ماده ۱۷۶، بالغ بودن در ردیف اول شروط شهادت شرعی قرار داده شده است.

- ماده ۱۷۷، استفاده از فرد نابالغ در ارتكاب جرم و یا معاونت در جرم فرد نابالغ

- ماده ۲۰۱ که چون ماده‌های ۱۶۷ و ۱۷۶ بلوغ را از شروط ادای سوگند می‌داند.

- تبصره ۲ ماده ۲۲۲، در مجازات نشدن نابالغ در زنا ولی محکوم شدن به اقدامات تأمینی و تربیتی.

و همچنین ماده‌های ۲۷۳، بند ۲ ماده ۲۹۳، ماده ۳۰۹، ۳۵۵، ۳۵۷، ۳۵۹، تبصره ۲ و ماده ۳۷۶ قانون.

در کانون اصلاح و تربیت در دو روز آخر هفته حسب مورد برای سه ماه تا پنج سال حکم دهد. موضوعی که برای این دسته از محکومین، تبدیل مجازات که بسیار مناسب تر به حال آنها می‌باشد است.

د) مطابق ماده ۹۲ ق.م.ا: «دادگاه می‌تواند در صورت احراز جهات تخفیف (منظور مفاد ماده ۳۷) مجازات‌ها را تا نصف حداقل تقلیل دهد و اقدامات تأمینی و تربیتی اطفال و نوجوانان را به اقدام دیگری تبدیل نماید». این ماده به دو قسمت مجزا تقسیم می‌شود، در قسمت نخست که به جرایم تعزیری اختصاص دارد با بیان احراز جهات تخفیف (وفق ماده‌های ۳۶ و ۳۷ ق.م.ا) دادگاه‌ها را مجاز دانسته تا مجازات‌ها را تا نصف حداقل تقلیل دهد و در بخش دوم چون اقدامات تأمینی و تربیتی را به طور کلی بیان می‌کند لذا کلیه جرایم را اعم از حدی، قصاص و تعزیر را در بر می‌گیرد. نتیجه حاصل اینکه در بخش اول این ماده با ذکر واژه «مجازات»، مجازات‌های مورد اشاره صریح در ماده ۸۸، قسمتی از ماده ۸۹ و ماده ۹۰ را مد نظر دارد و در بخش دوم، مفاد ماده ۸۷، قسمتی از ماده ۸۹ و ماده ۹۳ مشمول این ماده قرار می‌گیرند.

ه) در ماده ۹۰ ق.م.ا قانونگذار تلویحاً و به شکلی بسیار ظریف در رعایت اصول شرعی و قانونی، افراد کمتر از ۱۸ سال سن را در ارتكاب جرایم مستوجب حد یا قصاص با این شرط که ماهیت یا حرمت جرم ارتكابی را درک نموده و یا در رشد و کمال عقل آنها شبهه‌ای وجود داشته باشد از شمول مجازات‌های مقرر برای ارتكاب جرایم حدی و قصاص خارج نموده و برای آنها حسب مورد با توجه به سن ایشان، مجازات‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی مقرر در فصل دهم را پیش بینی نموده است، اقداماتی که در صورت رعایت تمام جوانب آن از سوی محاکم و دیگر عوامل انسانی مرتبط نه تنها مهمترین تخفیف مورد نظر مقنن برای اطفال و نوجوانان است که پربارترین نیز خواهد بود ولی با این وجود، بی توجهی به عمق اهداف قانونگذار در تدوین این قانون از یک طرف و دستاویز قرار دادن آن در مواردی خاص می‌تواند عواقبی بسیار خطرناک تر از مجرمین به عادت و حرفه‌ای بر دوش جامعه تحمیل کند.

و) در قانون مجازات اسلامی جدید، جرایم تعزیری با توجه به شدت و ضعف آنها و مواردی دیگر به هشت دسته تقسیم شده اند. در ماده ۹۳ چنانچه اطفال یا نوجوانان جرایم درجه پنج تا هشت را مرتکب شده باشند، دادگاه می‌تواند با رعایت مقررات این قانون (منظور مقررات مندرج از ماده ۳۹ تا ۵۷ ق.م.ا جدید در باب تعویق صدور حکم و تعلیق اجرای مجازات می‌باشد) در صدور حکم را در مورد آنها به تعویق اندازد و یا اجرای حکم را تعلیق کند. موضوعی که بار دیگر قانونگذار را بر آن می‌دارد تا یک بار دیگر شرایط خاص اطفال و نوجوانان را توجه ویژه نموده و تخفیف مجازات را برای این دسته از افراد در قالب تعلیق اجرای حکم یا تعویق صدور حکم لازم الاجرا نماید.